

University of Groningen

Sybrandt Hansz. Cardinael, 1578-1647

Sitters, Matthijs Hendricus

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2007

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Sitters, M. H. (2007). *Sybrandt Hansz. Cardinael, 1578-1647: rekenmeester en wiskundige, zijn leven en zijn werk.* [, Rijksuniversiteit Groningen]. [s.n.].

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Voorwoord

De ontdekking in 1999 op het Algemeen Rijksarchief in Noord-Holland (NHA) van een handschrift afgeschreven door Jan Nanninghsz. landmeter te Broek in Waterland, zette mij op het spoor van Sybrandt Hansz. Cardinael, rekenmeester te Amsterdam. Dat Cardinael de auteur was van dit zowel wat uiterlijk als wat inhoud betreft imposante handschrift, werd mij pas duidelijk nadat contact gelegd was met Jan van Maanen, in die tijd universitair hoofddocent wiskundendidactiek aan de Rijks Universiteit Groningen (RUG).

Dit contact kwam tot stand dankzij de enthousiaste bemiddeling van Eduard de Jager, emeritus hoogleraar wiskunde aan de Universiteit van Amsterdam, die ik over mijn vondst had ingelicht. De aanwezigheid op het NHA van dit handschriften was aan ingewijden, waaronder Jan van Maanen, wel bekend. Het feit dat deze laatste daarover in zijn proefschrift (Maanen [1987]) schrijft dat Cardinael, de auteur ervan, ten onrechte relatief onbekend is gebleven was een belangrijke reden om nader onderzoek naar auteur en handschrift te overwegen. Zijn meest bekende werk, de *Hondert Geometrische questien* (HGQ), was voorzover bekend nooit onderwerp geweest van een aparte studie. De argumenten om in dit geval te kunnen spreken van een lacune in de wiskundige geschiedschrijving van onze 17de eeuw waren overtuigend en het onderzoek zou tot doel moeten hebben om in deze lacune zoveel mogelijk te voorzien, waarbij het zowel gaat om aanvulling van de biografische en bibliografische aspecten als om een inhoudelijke behandeling van zijn wiskundig werk, in het bijzonder van zijn *Questien*.

Aangemoedigd door Eduard en Jan heb ik daarop een subsidie aangevraagd en verkregen bij het NWO in het kader van het project *Leraar in Onderzoek* (LIO: supervisie: Lex Zandee). Daarmee werd het mogelijk om vanaf september 2001 onderwijs (in deeltijd) aan het Montessori Lyceum Amsterdam (MLA) te combineren met onderzoek naar het werk en de persoon van Cardinael.

Naast de ondersteuning door het NWO was ook de medewerking van de schoolleiding van het MLA (in de persoon van Jules Moes) en de tolerante en welwillende opstelling van mijn sectiegenoten een belangrijke steun bij de uitvoering van het onderzoek. Speciaal wil ik nog noemen onze ICT-deskundige, de neerlandicus Rob van Dijk en nog specialer mijn natuurkunde collega Henk van Dinteren, die altijd bereid en in staat waren mij vakkundig te begeleiden bij het overwinnen van een eindeloze reeks van steeds weer nieuwe computerperikelen.

Uiterst motiverend en leerzaam waren de discussies met Eduard bij het ontwarren van de, in zeventiende eeuwse ogen ongetwijfeld begrijpelijke, maar voor ons vaak moeilijk te volgen kronkelredeneringen van Cardinael (en tijdgenoten). Het was voor mij daarbij altijd een geruststellende gedachte dat Jan met zijn brede historische kennis de grote lijnen en de voortgang van het onderzoek op mild

dwingende wijze bleef controleren. Als ervaren docent was het voor mij een buitengewone gewaarwording om weer min of meer als leerling begeleid te worden door twee in stijl zo duidelijk uiteenlopende voorbeeldige docenten als Eduard en Jan.

Ondertussen had de doopsgezinde overtuiging van Cardinael mij gevoerd naar de internationaal vermaarde doopsgezinde studiezaal van de Universiteitsbibliotheek Amsterdam (UBA). Daar zetelt A.P.J. Plak, hoofd kerkelijke collecties van de UBA, die mij in contact bracht met R.C. Lambour, W. Meeder, K. Hoogendoorn, D. de Clercq en R.M.A. de Jong. Daarmee kreeg de biografische en bibliografische kant van het onderzoek een impuls waarmee een grote hoeveelheid nieuwe gegevens ontdekt werd en sommige bestaande gegevens herzien moesten worden. Zonder hun hulp en betrokkenheid zou die kant van mijn studie ondenkbaar geweest zijn.

Vanaf oktober 2004 trad een nieuwe fase in. Op grond van de bereikte resultaten van de eerste drie jaar, afgerond met een artikel in het Nieuw Archief voor Wiskunde en één in Gewina, werd een verlengingssubsidie bij het NWO aangevraagd voor nog eens drie jaar om de behaalde resultaten uit te bouwen tot een proefschrift. Ook deze aanvraag werd gehonoreerd. In dat verband werd Henk Broer, hoogleraar wiskunde aan de RUG, bereid gevonden om naast Jan van Maanen mede op te treden als promotor. Zijn betrokkenheid leidde tot enkele substantiële veranderingen, zowel de inhoud als de vormgeving betreffende, waarvoor ik hem zeer dankbaar ben.

Als onderdeel van de uitbreiding tot het promotieonderzoek heb ik ook een korte beschouwing gewijd aan de manier waarop door Cardinael het zogenaamde *Astrolabium Catholicum* wordt behandeld. Om enig zicht te krijgen op de betekenis van Cardinaels uiteenzetting en op de door hem gegeven praktijkvoorbeelden, heb ik mij gewend tot Jan Hogendijk, tegenwoordig hoogleraar in de geschiedenis van de wiskunde te Utrecht. Aan de instructieve bijeenkomst die ik daarop met hem heb gehad en aan de welwillende wijze waarop hij mij in deze materie enigszins wegwijs heeft gemaakt, bewaar ik de meest plezierige herinneringen.

Onder de bovengenoemde uitbreiding van mijn onderzoek viel eveneens de uitvoerige instructie die Cardinael, ten dienste van de 'Coopman', schreef tot beter begrip van het Italiaans boekhouden. Als volslagen leek ben ik bij mijn eerste verkennende stappen op dit gebied zeer vriendelijk bij de hand genomen door Wout Hendriksen, oud-docent bedrijfseconomie aan de RUG. De door hem naar mij opgestuurde boeken van zijn hand over 'Het comptabele systeem' bevatten juist de noodzakelijke historische achtergrond die het mij mogelijk maakte de strekking van Cardinaels handboek te begrijpen.

Dan is er ook nog de secundaire hulp en begeleiding. Juist in het begin van mijn onderzoeksperiode kondigde zich een nieuwe fase van archief- en handschriften-

derzoek aan door het inzetten van de digitale camera. Ik heb als één van de eersten het volle profijt daarvan gehad door de hulp van Paul Dijstelberge, medewerker van de UBA en tevens oud-leerling van mij op het MLA, en van Ed Wertwijn, oud-college aan het MLA. Zij hebben mij ingewijd in de digitale fotografie en de bestudering thuis mogelijk gemaakt van honderden bladzijden uit de unieke handschriften van Cardinael en Dou.

Bij de redactie en vormgeving van het manuscript kon ik beschikken over het waardevolle commentaar van twee kritische en deskundige mee-lezers. In de eerste fase was dat Els Broeksma, gelouterd in redactionele arbeid als redacteur van *De Gids*. Zij heeft mij de ogen geopend door me te confronteren met de blindheid voor eigen mis-formuleringen. In een later stadium is die rol overgenomen door Henk Verkuyt, emeritus hoogleraar algemene taalwetenschappen te Utrecht. Henk, al vele jaren een geduchte tegenstander bij onze bijna wekelijkse schaakpartijen, ontpopte zich hier als een onvermoeibare medestander bij het kuisen van mijn tekst. De best leesbare gedeelten van dit proefschrift zijn ongetwijfeld voor een groot gedeelte te danken aan hun beider interventie.

Hoewel het NWO reeds enkele malen genoemd is als de subsidiënt waardoor de combinatie van onderwijs aan het MLA en onderzoek mogelijk werd, wil ik hier nog eens speciaal noemen de inspirerende manier waarop Lex Zandee, onder wiens hoede de uitvoering van dit L(eraar) I(n) O(nderwijs) project plaatsvindt, daarbij steeds van zijn belangstelling getuigde. Zijn grote persoonlijke betrokkenheid bij alle LIO-docenten uit zijn "stal" vond ik altijd hartverwarmend.

Tot slot noem ik in alfabetische volgorde allen die op één of andere wijze eveneens van belang zijn geweest bij de voortgang van het onderzoek en die ik hierbij nog eens uitdrukkelijk wil bedanken:

D.J. Beckers (documentatie Amsterdamse rekenmeesters), J. Biemans (hoofd ZKW-zaal van de UBA), Y. Brouwers (genealoog te Leeuwarden, korrespondent ryksargyf te Leeuwarden), A. Dunselman (NHA, cursus paleografie), G.H.M. van Lent (Engelse summary), P. Mijzen (biologie collega MLA, instructie Power Point), M. Peeck-O'Toole (voorbereiding Oxford lezing), F. Wieringa (biografisch onderzoek Jan Nanninghsz).

Ook de medewerkers van het Boerhaave Museum te Leiden, van de Leeszaal Bijzondere Collecties (voorheen Dousa-zaal) van de Universiteits Bibliotheek te Leiden, van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, van het Noord-Hollands Archief te Haarlem en van de zaal Zeldzame en Kostbare Werken (de ZKW-zaal) van de Universiteits Bibliotheek te Amsterdam ben ik zeer erkentelijk voor hun adviezen en de altijd prompte aanvoer van het gewenste studiemateriaal.

Dat mijn directe omgeving niet altijd even gelukkig was met mijn jarenlange occupatie met Cardinael moge blijken uit half onbewuste, half moedwillige tendentieuze verhaspeling van zijn naam indien mij gevraagd werd of ik weer naar mijn "kluizenaar" ging. Gelukkig stond daar op beslissende momenten genoeg begrip tegenover, waarvoor ik hierbij mijn dank uitspreek, zodat ik mij nu gelukkig kan prijzen zonder noemenswaardige relationele kleerscheuren het einde gehaald te hebben.